

багато ярусністю, безперервністю функціонування у поєднанні з економічно ефективним користуванням.

Табл. 1. Питома вага різновікових лісів у лісовому фонді у різних природнокліматичних зонах

Зона	Область	ДЛГ	Порода	Площа різновікових лісів	
				га	%
Полісся	Київська	Тетерівський	Вл/О/Б	1506,1	0,5
	Чернігівська	Холминський	С	77,8	0,2
	Рівенська	Сарненський	С	49,0	0,1
	Житомирська	Баранівський	С	20,2	0,1
Карпати	Львівська	Сколівський	Я/Ял/Б	761,8	2,4
	Закарпатська	Делятинський	Я, Бк	422,4	0,8
	Чернівецька	Сторожинецький	Ял	29,7	0,1
	Закарпатська	Воловецький	Ял	1,3	0,2
Лісостеп	Сумська	Тростянецький	Д	96,4	0,5
	Тернопільська	Бучачський	Д	46,9	0,2
	Полтавська	Миргородський	С	7,3	0,1

Література

1. Цилорик А.В., Мозолевські А.Г. Актуальні проблеми лісозахисту в Україні// Науковий вісник НАУ. – Вип. 25. – 2000. – С. 303-307
2. Zibitsev S. Sabadyr A. Peculiarities of wood harvesting with cable systems in Ukrainian part of Carpathians// Proceedings of Joint FAO/ECE/ILO Workshop on New Trends in Wood Harvesting with Cable Systems for Sustainable Forest Management in the Mountains, Ossiach, Austria, 18 – 24 June 2001.
3. Поляков М.О., Поляков О.В. До вивчення потенціалу лісових ресурсів регіону// Науковий вісник НАУ. – № 27. – 2000. – С. 32-39
4. Forest District Todtmoos// In Congress Tour, Uneven-aged Silviculture, Zurich, Switzerland, 24-26.09. 2001. – P.5

УДК 502.35:330.15

Доц. В.О. Крамарець⁸, М.І. Коханець, В.І. Бандерич,
В.П. Приндак⁹

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МЕНЕДЖМЕНТ-ПЛАНУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ"

Подана інформація про особливості території та намічено основні напрями формування менеджмент-плану функціонування НПП "Сколівські Бескиди".

Doc. V. Kramarec, M. Kohanec, V. Banderych, V. Pryndak

Basis approaches of national natural park "Skolivsky Beskydy" management plan forming

There is presented information about territorial peculiarities and main approaches of Management Plan of National Natural Park functioning are defined

НПП "Сколівські Бескиди" створено за Указом Президента України 11 лютого 1999 р. Загальна площа НПП 35684 га, у тому числі 24702 га, що надані парку у постійне користування і 10982 га, що включені до його складу без вилу-

⁸ УкрДЛТУ, м. Львів

⁹ Відповідно директор, гол. лісничий та м.н.с. НПП "Сколівські Бескиди", м. Сколе

чення у землекористувачів. НПП знаходиться у підпорядкуванні Державного комітету лісового господарства України і входить до складу державного лісгосподарського об'єднання "Львівліс".

За попередніми даними, флора парку містить близько 700 видів судинних рослин, серед яких кілька десятків рідкісних, занесених у Червону книгу України. У складі лісової рослинності парку збереглися типові для регіону Бескидів, корінні чисті й мішані букові та ялицеві ліси. Дуже рідко трапляються природні смерекові фітоценози, сформовані аборигенною формою смереки з гостролукастими шишками. Значні площі займають похідні смеречники, які, починаючи з кінця XIX ст., створювалися на місці знищених корінних деревостанів. У цих фітоценозах замість аборигенної гостролукастої форми смереки переважають інтродуковані туполукасті некарпатські різновиди. На території національного парку є культури ялиці, які створювалися в Бескидах у минулому столітті. Фрагментами збереглися 150-200-річні букові фітоценози пралісового типу (Майданське, Підгородцівське та інші лісництва).

На території парку трапляються й рідкісні для Карпат деревні фітоценози, зокрема, яличники з переважанням у трав'яному вкритті папороті листовика сколопендрового *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm., букові ліси з покривом із лунарії оживаючої *Lunaria rediviva* L. та цибулі ведмежої *Allium ursinum* L., явірники з покривом із скополії карніолійської *Scopolia carniolica* Jacq., чорновільшники, угруповання з перевагою горобини звичайної, грабово-буково-ялицеві деревостани, похідні чисті грабники з майже непрохідним ярусом чагарників, в якому переважає агрус відхилений *Grossularia reclinata* (L.) Mill. та з пануванням листовика сколопендрового у трав'яному покриві.

До рідкісних для території НПП належать болотні угруповання, зокрема, низькогірське глибоке сфагнове торфовище з рідкісними для Карпат видами рослин – осокою багровою *Carex limosa* L., росичкою круглолистою *Drosera rotundifolia* L., журавлиною болотною *Oxycoccus palustris* Pers., угрупованням очеретянки звичайної *Phalaroides arundinacea* (L.) Rausch., очерету звичайного *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., бобівника трилистого *Menyanthes trifoliata* L.

За матеріалами лісового кадастру, складеного Львівською лісовпорядкувальною експедицією, вкриті лісом землі становлять 88,4 % від загальної площі земель, переданих національному природному парку у постійне користування, близько 40 % лісових насаджень – лісові культури. Незімкнуті культури займають близько 5 % площі. Нелісові землі у парку (переважно сінокоси та пасовища) становлять близько 4 % території. Із загальної площі земель, переданих у постійне користування парку, 63,5 % раніше відносились до лісів першої групи, а 36,5 % – до другої групи.

Найбільші площі у парку займають хвойні породи (55,6 %). Серед них переважають смерека та ялиця біла, насадження яких займають відповідно 72,6 та 26,3 % від площі всіх хвойних деревостанів. Незначні площі займають сосняки та модрильники штучного походження.

Лісостани твердолистяних порід на території НПП займають 43,4 % від покритих лісом земель. Переважають насадження бука – 98,3 % від площі насаджень твердолистяних порід. Дубняки, явірники та насадження ясеня звичайного представлені невеликими масивами.

Лісостани м'яколистяних порід в НПП становлять всього 1 % вкритих лісом земель. В їх складі трапляються береза, осика, сіра та чорна вільха.

Коло 45 % вкритих лісом земель – середньовікові насадження, молодняками зайнято понад 25 % (третю частину з них становлять деревостани першого класу віку). Пристигаючі насадження займають 16 %, стиглі – 11 %, а перестійні – 2 % вкритих лісом площ.

Територію НПП населяє етнічна група українців – бойки. У населених пунктах, що входять у зону діяльності НПП, збереглися унікальні за своєю архітектурою церкви так званого "бойківського" стилю. Чимало їх є пам'ятками архітектури місцевого та загальнодержавного значення. У гірських селах збереглися своєрідна архітектура житла, самобутні звичаї та розмовний діалект. На території НПП знаходиться цілий ряд археологічних пам'яток та поселень.

На території, яка увійшла до складу НПП, функціонували такі природоохоронні об'єкти: заказник державного значення "Сколівський"; ландшафтний заказник місцевого значення "Майдан"; заповідні урочища місцевого значення "Сопіт", "Росохач", "Завадківське", "Журавлине"; комплексна пам'ятка природи місцевого значення "Скелі Ямненського пісковику з руїнами середньовічної фортеці"; геологічні пам'ятки природи місцевого значення "Скелі і печера Довбуша", "Скеля "Турецький камінь", "Залишки залізного рудника минулих років"; гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення "Водоспади на р. Кам'янка".

Для забезпечення оптимального функціонування території національного природного парку "Сколівські Бескиди" розпочата робота на створення менеджмент-плану діяльності. Подібні плани дозволяють визначити основні стратегічні напрями діяльності НПП та намітити конкретний план діяльності на ближчий час (Волошкевич, Жмуд, Титар, 1999; Кукурдза, 2000; Parks and protected areas..., 1993).

Закон України "Про природно-заповідний фонд України" (1992) визначає основні напрями діяльності національних природних парків: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності у природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів; проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Виходячи із цього, *основними пріоритетами діяльності для всієї території НПП "Сколівські Бескиди" можна вважати:*

- збереження, відтворення та раціональне використання природних ландшафтів, що мають важливе природоохоронне, естетичне, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення;
- збереження історико-культурних комплексів і об'єктів;
- збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку гірських екосистем Сколівських Бескид;
- раціональне рекреаційне використання території за умови збереження та охорони природних екосистем та покращення умов життя місцевого населення;
- проведення наукових досліджень за програмою "Літопису природи" та розробка рекомендацій із збереження та охорони навколишнього природного середовища;
- розробка програми із екологічної освітньо-виховної роботи серед населення.

Окрім цього, визначено пріоритети діяльності для окремих лісництв на території НПП. Це – охорона фауни та фауністичні дослідження, рекреаційна та туристсько-екскурсійна діяльність, охорона та дослідження лісових фітоценозів, відтворення корінних фітоценозів бука та ялиці, охорона цінних лісових насаджень у заповідній зоні.

Основними факторами, які негативно впливають на функціонування новоствореного парку є наявність значних площ похідних насаджень смереки, які масово пошкоджуються кореновими гнилями та стовбуровими шкідниками. На кінець 1999 р. на території НПП виявлено 1011.4 га всихаючих насаджень смереки. Із цієї кількості – 924.6 га пошкоджені хворобами, а на площі 86.8 га (в хронічних вогнищах коренових гнилей) – зафіксовано масове розмноження короїда-типографа (*Ips typographus* L.). Всихання насаджень смереки у національному парку, як правило, носить куртинний характер та проявляється, в основному, під впливом збудників коренових гнилей (кореневої губки та опенька осіннього), стовбурові ж гнилі виявлені всього на площі 19 га.

Суттєвим чинником антропогенного впливу на екосистеми НПП стало інтенсивне ведення лісового господарства, яке було у попередні роки.

Дестабілізуючим лісові екосистеми фактором на сучасному етапі є суцільні рубання, під впливом яких у гірських умовах погіршуються захисні функції лісових фітоценозів. На даний час на території парку рубання головного користування не проводяться. Але у відмираючих мономініантних похідних смерекових насадженнях застосовуються суцільні санітарні рубання. Деградація трав'янистості та деревної рослинності часто супроводжує рекреаційну діяльність, яка стає все відчутнішим фактором негативного впливу на лісові та трав'янисті фітоценози.

Основними напрямками загального менеджменту на території НПП можна вважати:

- розробку та опрацювання пропозицій до складання менеджмент-плану НПП;
- проведення землепорядкувальних робіт на території НПП "Сколівські Бескиди";
- проведення лісовпорядкувальних робіт, складання Проекту організації території, охорони, збереження та відтворення природних екосистем НПП;
- капітальний ремонт та будівництво приміщень для влаштування польових лабораторій.

До напрямків екологічного менеджменту належать:

- розробка рекомендацій щодо ведення господарства у похідних смерекових насадженнях, які не відповідають умовам місцезростання;
- експериментальні дослідження з метою визначення напрямів використання післялісових лук та сінокосів;
- влаштування розсадника для забезпечення лісокультурних робіт власним абори-генним посадковим матеріалом та вирощування декоративних рослин;
- проведення біотехнічних заходів, спрямованих на покращення умов існування мисливських тварин.

Важливим видом діяльності на території НПП є рекреація, тому пропонуються такі основні напрямки *менеджменту рекреаційної діяльності:*

- влаштування еколого-пізнавальних стежок на території НПП;
- облаштування рекреаційних територій (притулки, місця для розміщення наметів і т.п.);
- опрацювання перспективного проекту рекреаційного використання території НПП.

За українським природоохоронним законодавством, національні природні парки є науковими установами, тому у майбутній діяльності парку передбачаються такі напрямки науково-дослідної діяльності:

- виконання наукових досліджень у рамках ведення "Літопису природи";
- розробка пропозицій щодо збереження та відтворення рідкісних і зникаючих видів флори і фауни;
- вікова та формова структура хвойних насаджень на території парку та шляхи її оптимізації;
- вивчення стану добротності стиглих і перестійних насаджень на території НПП;
- формування мережі моніторингових ділянок для спостереження за станом лісової рослинності НПП.

Ефективне функціонування новоствореного національного парку можливе тільки при взаємодії із місцевим населенням. Тому, на нашу думку, слід запропонувати такі напрямки *соціально-екологічного менеджменту*:

- розвиток екотуризму у населених пунктах, які входять у зону діяльності НПП;
- застосування екологічно-обґрунтованих методів боротьби із хворобами та потенційними шкідниками деревних і сільськогосподарських рослин на території НПП.

Для пропаганди діяльності парку та формування екологічного світогляду населення у зоні діяльності парку пропонуються такі напрямки *еколого-просвітницької діяльності*:

- підтримка діяльності громадських неурядових екологічних організацій у районі діяльності НПП;
- створення візит-центру та музею природи НПП;
- забезпечення населення інформацією про діяльність національного природного парку;
- проведення соціологічних досліджень з метою вибору напрямів еколого-просвітницької діяльності та формування екологічного світогляду населення;
- еколого-просвітницька робота серед шкільної молоді регіону;
- підготовка і видання бюлетенів, путівників, буклетів, інформаційних та дидактичних матеріалів для місцевого населення і відвідувачів НПП.

За основними напрямками діяльності слід розробити робочий план діяльності, який передбачає проведення конкретних заходів та визначає кошти і засоби, необхідні для їх реалізації.

Працівниками НПП "Сколівські Бескиди" разом із працівниками ДЛГО "Львівліс" та науковцями м. Львова підготовлено пропозиції до формування структури менеджмент-плану діяльності та складено нарис менеджмент-плану, який (після доопрацювання) може бути покладений в основу майбутньої діяльності одного із наймолодших національних парків України.

Література

1. Волошкевич О., Жмуд М., Титар В. Дунайський біосферний заповідник. План управління (менеджмент-план). – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 64 с.
2. Закон України про природно-заповідний фонд України// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – С. 502-504.
3. Кукурудза М.М. Менеджмент національних парків: Навч. посіб. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2000. – 124 с.
4. Parks and protected areas in Canada: planning and management. – Oxford: Oxford university press, 1993.

УДК 630.907.1(477.8)

Ст.н.с. Г.В. Стрямець, к.с.-г.н. – природний заповідник "Розточчя"; Я.С. Бовт – директор природного заповідника "Розточчя"

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ

Висвітлено додаткові джерела фінансування об'єктів природно-заповідного фонду.

Пропонується стимулювання розвитку національних парків з пріоритетною орієнтацією на екотуризм (у тому числі – агротуризм), традиційні народні промисли, вироблення екологічно чистих продуктів харчування, оздоровчих і лікувальних трав'яних сумішей, предметів побуту з регіональною екологічною символікою тощо.

Galyna Striamets – rezervat of "Roztochchia"; Jaroslav Bovt – director rezervat of "Roztochchia"

Applied aspects of reservations territories ecological-economical problems

There are presented additional sources for objects of nature-protected fond financing. Proposed stimulation of National Parks development with orientation on ecotourism (including agrotourism), crafts, production the ecologically friendly foodstuff, health-improvement and medical herbs miscellanies, things for everyday life with original ecological symbols etc.

Головними функціями природоохоронних територій є збереження генетичного і ценотичного фонду дикої природи, стеження за перебігом природних процесів, їх прогнозування, моніторинг та ведення наукових досліджень. Заповідники, крім того, повинні виконувати роль екологічних еталонів того чи іншого регіону. Проте, останнім часом все більшої ваги у завданнях природоохоронних територій приділяється їх соціальній (оздоровчій), екологоосвітній та рекреаційній функціям. Перехід до ринкової економіки змушує об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) шукати додаткові джерела фінансування.

Найрізноманітніша рекреаційна діяльність є невід'ємним явищем сучасного життя. У всьому світі вона є визнаною і вагомою складовою економічного розвитку. Внаслідок підвищення життєвого рівня і збільшення часу для відпочинку працюючого населення, рекреаційна активність має тенденцію до зростання.

Для підвищення рівня самоокупності установ природно-заповідного фонду пропонується стимулювання розвитку діяльності національних парків з пріоритетною орієнтацією на екотуризм (у тому числі – агротуризм), традиційні народні промисли, вироблення екологічно чистих продуктів харчування, оздоровчих і лікувальних трав'яних сумішей, предметів побуту з регіональною екологічною символікою тощо. Господарська діяльність природних заповідників обмежується ст. Закону Про природно-заповідний фонд України, тому джерелами самофінансування має бути еколого-освітня діяльність, яка включатиме екскурсії у музеї Природи та екологічними стежками, облаштування місць спостережень за птахами та тваринами, послуги, пов'язані з науковою діяльністю з охорони, відтворення та раціонального використання об'єктів рослинного і тваринного світу, зокрема проведення лабораторних та інших наукових аналізів, експертизи тощо. Заповідники можуть стати місцем проходження дипломних практик не тільки вітчизняних, але й зарубіжних екологів, на прилеглих до заповідника територіях можна збирати гербарії для закордонних природознавчих музеїв.

Об'єкти ПЗФ можуть дозволяти проведення фото-, кіно- та телевізійних зйомок громадянам і організаціям за відповідну плату. Одночасно необхідно обмежити вивіз природної сировини і пиломатеріалів за межі територій ПЗФ.

2. Проблеми практичного застосування еколого-економічного вчення